
KERAMIikkaA KAKSIN

Tutkimus lapsen ja vanhemman yhteisestä tekemisestä kerhotoiminnassa

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Ohjaustoiminnan koulutusohjelma

Lahdensivu, kevät 2013

Annika Korhonen

Lahdensivu
Ohjaustoiminnan koulutusohjelma
Pedagoginen ohjaustoiminta

Tekijä	Annika Korhonen	Vuosi 2013
Työn nimi	Keramiikkaa kaksin — Tutkimus lapsen ja vanhemman yhteisestä tekemisestä kerhotoiminnassa	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Hämeenlinnassa, Hätilän kaupunginosassa, sijaitseva Ortelan alakoulu. Työssä tutkittiin koululaisille vapaa-ajan kerhotoimintana järjestettyjä Keramiikkaa kaksin -työpajoja, joihin lapset osallistuivat vanhemman kanssa marraskuussa 2012. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa sellaista aineistoa, jonka avulla Keramiikkaa kaksin -työpajoja voidaan tulevaisuudessa kehittää Ortelan koululla ja lisäksi viedä toimintaa mahdollisesti myös muihin toimintaympäristöihin. Työssä tutkittiin vanhempien ja lasten keskinäistä vuorovaikutusta, parityöskentelyä sekä sitä, millaisina he savityöpajat kokivat.

Teoreettisena tietopohjana opinnäytetyössä käytettiin aiempia tutkimuksia vanhempien ja lasten yhteisestä ajankäytöstä sekä vuorovaikutuksesta. Lisäksi tarkasteltiin opetusmateriaalia savesta ja keramiikasta. Myös koulun kerhotoimintaa ja kerhonoijaajan merkitystä selvitettiin. Tutkimusaineisto kerättiin työpajoja havainnoimalla ja lapsille toteutettiin toiminnallinen tiedonkeruu jana-harjoituksen avulla. Lisäksi vanhemmat täyttivät kyselylomakkeet. Aineiston analysointi tapahtui aineistolähtöisesti.

Opinnäytetyön tutkimuksen tuloksena voidaan esittää, että Keramiikkaa kaksin -työpajoille toivotaan Ortelan koululla jatkoa. Opinnäytetyössä selvisi sekä lapsilla että vanhemmilla olevan tarve viettää yhteistä aikaa toistensa kanssa enemmän. Kokemukset savitöiden tekemisestä parityönä osoittautuivat positiivisiksi. Aineistosta nousi esille myös erityinen kiinnostus saveen materiaalina. Tehdyn tutkimuksen kautta kerhon kehittämisen lasten ja vanhempien haluamaan suuntaan on mahdollista.

Avainsanat Lapsen ja vanhemman yhteinen aika, savityöt, keramiikka, vuorovaikutus, kerhotoiminta

Sivut 26 s. + liitteet 8 s.

Lahdensivu
Degree Programme in Crafts and Recreation
Pedagogic Crafts and Recreation

Author	Annika Korhonen	Year 2013
Subject of Bachelor's thesis	Ceramics for Parents and Children	

ABSTRACT

This thesis was made for Ortela School, which is located in the city of Hämeenlinna. The thesis examined ceramics workshops (a project called "Keramiikkaa kaksin") which schoolchildren and their parents attended in their free time in November 2012. The aim of this thesis was to produce materials that allow development of the ceramics workshops in future and introduction of the activities in other settings as well. Additionally, this thesis inspected parents' and children's mutual interaction and teamwork.

The background information used in this thesis came from a variety of literary sources dealing with children's and parents' mutual time, interaction as well as teaching material on clay and ceramics. Schools' club activities and the role of the facilitator were also discussed. The data was collected by observing the workshops and a questionnaire survey among the parents. The research method was inductive analysis.

The conclusion of the thesis was that the participants wished the ceramics workshops at Ortela School will continue. Based on the results, it can be concluded that children and parents need more mutual time. This results clearly indicated that children and their parents have a special interest in ceramics as a material. The thesis enables the development of the ceramic workshop complying with the children's and parents' wishes.

Keywords Children's and parents' mutual time, pottery, ceramics, interaction

Pages 26 p. + appendices 8 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	TYÖN KESKEISET KÄSITTEET	2
2.1	Lapsen ja vanhemman yhteinen aika	2
2.2	Vuorovaikutus	3
2.3	Vuorovaikutus ryhmässä.....	4
2.4	Savityöt ja keramiikka.....	5
3	KERAMIikka KAKSIN -TYÖPAJAT ORTELAN KOULUSSA.....	7
3.1	Kerhotoiminta.....	7
3.2	Keramiikkaa kaksin -työpajat.....	8
3.3	Kerhonohjaaja	9
3.4	Kerhonohjaajana Keramiikkaa kaksin -työpajoissa	10
4	TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	12
4.1	Tutkimuksen tavoitteet.....	12
4.2	Tutkimusmenetelmät.....	12
4.2.1	Havainnointi ja toiminnallinen menetelmä	13
4.2.2	Kysely aikuisille	14
5	AINEISTON ANALYSOINTI JA TUTKIMUSTULOKSET	15
5.1	Vastaajien perustiedot	15
5.2	Työskentely Keramiikkaa kaksin -työpajoissa.....	16
5.2.1	Parityöskentely	16
5.2.2	Töiden ideointi yhteisvoimin.....	17
5.2.3	Kuinka aikuinen ohjasi lasta?.....	18
5.2.4	Vuorovaikutus	19
5.2.5	Kokemukset Keramiikkaa kaksin -työpajoista.....	20
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	22
6.1	Kerholle toivotaan jatkoa	22
6.2	Vanhemman ja lapsen yhteisen ajan tarve	22
6.3	Savi materiaalina	23
6.4	Parityöskentely	23
6.5	Työpajojen kehittämisideat	24
7	ARVIOINTI JA POHDINTA.....	25
7.1	Tutkimuksen luotettavuus ja pätevyys	25
7.2	Opinnäytetyön tavoitteiden täyttyminen	26
	LÄHTEET	27
Liite 1	Kutsu työpajoihin	
Liite 2	Työpajojen ohjelma	
Liite 3	Toiminnallinen tiedonkeruu lapsille	
Liite 4	Kyselylomake aikuisille	

1 JOHDANTO

Tämän hetken uutisotsikot kuvaavat, kuinka hyvinvointivaltiomme perusarvot ovat murenemassa. Suomalaisten lasten ja nuorten pahoinvointi sekä perheiden kiireinen elämänrytmi puhuttavat monia. Vastapainona näille ongelmakohdille lehtien palstoilta huokuu harmonia muun muassa trendisanojen *slow life* ja *omavaraistalous* kautta. Näitä käsitteitä brändätään, jotta ihmiset saataisiin tarttumaan niihin ja näin huomaamattaan palaamaan alkujuurille – aikaan, jolloin vähemmän oli enemmän ja se riitti.

Cacciatoren (2010, 11) mukaan Väestöliiton missioksi on valittu lause ”Terve, turvallinen ja tasapainoinen elämä alkaa perheestä ja vaikuttaa koko yhteiskuntaan”. Vanhempien läsnäolo lapsen elämässä on lapsen tulevaisuuden kannalta merkityksellistä ja jopa korvaamatonta, toteaa myös Rissanen (2004, 112-113) pro gradu-työssään. Vanhemmat eivät kuitenkaan ole tyytyväisiä yhdessä vietettyyn ajanmäärään lapsiensa kanssa. Perhebarometrin mukaan kuusi prosenttia tutkimukseen osallistuneista isistä ja kymmenen prosenttia äideistä toivoisi lisää aikaa ajanviettoon lasten ja perheen kanssa (Miettinen & Rotkirch 2012, 93). Isovanhempiemme nuoruudessa perheiden yhteinen aika oli tiiviimpää esimerkiksi maatalouden sitoessa perheitä olemaan kotona. Kaupungistumisen myötä perheet viettävät myös vapaa-aikaa paljon kodin ulkopuolella. Vanhemmat kuljettavat lapsia moninaisiin harrastuksiin ja lisäksi harrastavat itse.

Tämän opinnäytetyön aihe on ajankohtainen. Se käsittelee koululaisen ja hänen vanhemman yhteistä savityöharrastusta Keramiikkaa kaksin -työpajoissa. Työpajat toteutettiin marraskuussa 2012 Ortelan koululla Hämeenlinnassa. Työpajoissa lapsi ja vanhempi toteuttivat savitöitä parityönä ja pystyivät viettämään yhteistä aikaa yhteisen mielenkiinnon kohteen äärellä.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus, joka tutkii aineistolähtöisesti Keramiikkaa kaksin -työpajoja. Tutkimuksen tavoitteena on lasten ja vanhempien yhteisen harrastustoiminnan kehittäminen Ortelan koululla. Tulosten avulla yhteisen harrastustoiminnan vienti myös muihin toimintaympäristöihin on mahdollista. Tutkimuksella selvitetään, millaista lapsen ja vanhemman vuorovaikutus työpajoissa on. Työn kautta tutkitaan myös sitä, innostavatko savityöt lapsia ja vanhempia toimimaan yhdessä ja kuinka parityöskentely työpajoissa koetaan. Edellä mainittujen lisäksi tavoitteena on selvittää, onko aikuisen ja lapsen yhteinen harrastus tärkeä ja mitä aikuiset ja lapset siltä odottavat. Tutkimusaineisto tähän opinnäytetyöhön kerättiin työpajoja havainnoimalla, minkä lisäksi vanhemmat täyttivät kyselylomakkeet. Lapsille tiedonkeruu toteutettiin toiminnallisella menetelmällä.

Tämän opinnäytetyön keskeisimmät käsitteet ovat lapsen ja aikuisen yhteinen aika, savityöt ja keramiikka sekä vuorovaikutus. Keskeisimmät käsitteet avataan tarkemmin luvussa 2.

2 TYÖN KESKEISET KÄSITTEET

Tässä luvussa käsitellään opinnäytetyöhön liittyviä keskeisiä käsitteitä, jotka ovat lapsen ja aikuisen yhteinen aika, vuorovaikutus ja savityöt ja keramiikka. Nämä käsitteet nousivat vahvimpina esille tutkimuksen myötä Keramiikkaa kaksin -työpajoissa, joissa lapsi ja vanhempi toteuttivat savityöitä parityönä. Savi toimi työpajoissa mahdollistavana materiaalina lapsen ja vanhemman sosiaaliselle kanssakäymiselle.

2.1 Lapsen ja vanhemman yhteinen aika

Lapselle turvallisen ihmisverkoston merkitys on suuri. Lapsi, joka kokee olevansa turvassa, voi asettua leikkimään, lepäämään tai oppimaan. Sekä lapsen itsetunnon että koko hänen persoonallisuuden kehityksen kannalta on tärkeää, että hänellä on edes yksi pysyvä luottoaikuinen, joka on läheinen ja turvallinen. Tämän vuoksi lapsen ja perheen yhteenkuuluvuutta kannattaa tukea. (Cacciatore 2010, 7,9, 11-12.)

Rissasen tutkimukseen (2004, 112-113) osallistuneet vanhemmat arvelivat lapsen ja vanhemman yhteisellä ajalla olevan merkitystä lapselle lähinnä tietojen ja taitojen, kuten vuorovaikutustaitojen ja kotitöiden, oppimisessa. Yhteistä tekemistä pidettiin lapsen kannalta niin merkityksellisenä asiana, että sen puuttumista ajateltiin olevan lähes mahdotonta korvata myöhemmin lapsen elämässä. Vanhempien kannalta yhteisen ajan merkitystä pidettiin tärkeänä lähinnä oman itsetuntemuksen ja ihmisenä kasvun kannalta. Rissasen tutkimukseen osallistuneista vanhemmista yli puolet uskoi yhteisen ajan tuovan ymmärrystä ja tuntemusta oman lapsen luonteeseen ja persoonaan.

Kuinka paljon lapsella on mahdollista viettää yhteistä aikaa perheen kanssa? Väestöliiton perhebarometrin mukaan lasten arki-illoista suurimman osan vie ”ruutuaika” eli television katselu. Lapset katselevat televisiota sekä yksin että perheen kanssa. Äitien työpäivien jälkeisestä ajasta suurimman osan vievät kotityöt, isien aika puolestaan kuluu töiden jälkeen suurimmaksi osaksi televisiota katsellen. Kotitöiden jälkeen television katselu ja lastenhoito vievät lähes yhtä suuren osan äitien ajasta. (Miettinen & Rotkirch 2012, 15, 66-67.)

Tutkimuksen mukaan lastenhoitoon käytetään nykyään hiivenen enemmän aikaa arki-iltojen vapaa-ajasta kuin vuosituhannen alussa. Lastenhoidolla tarkoitetaan leikkimistä, ulkoilua ja kaikenlaista yhteistä puuhailua. Muutoin lapsiperheiden vanhempien arki-iltojen ajankäytön rakenne ei suuremmin ole muuttunut viimeisten kymmenen vuoden aikana. Isien ja äitien kouluikäisten lasten hoitoon käytetyn ajan kasvu selittyy lasten kuljettamiseen käytetyn ajan lisääntymisenä. Kuljettamista voi tapahtua esimerkiksi kouluun, harrastuksiin ja tapahtumiin. Tutkimuksen mukaan kouluikäisten äidit kuitenkin käyttävät enemmän aikaa myös muuhun lasten kanssa puu-

hailuun ja koulutehtävissä neuvomiseen. (Miettinen & Rotkirch 2012, 68, 75-76.)

Perhebarometrin mukaan vanhempien vapaa-ajasta huomattava osa menee lasten harrastuksiin ja niihin kuljettamiseen. Tämän koettiin aiheuttavan ylimääräistä kiirettä vanhempien arjessa. Väestöliiton tutkimukseen osallistuneilta vanhemmilta tiedusteltiin, millaisiin toimintoihin he toivoivat saavansa lisää aikaa. Suurin osa toivoi saavansa lisää aikaa liikunnalle ja ulkoilulle. Liikunnan lisäksi äidit toivoivat muun muassa lisää aikaa käsitöille. Kuusi prosenttia tutkimukseen osallistuneista isistä ja kymmenen prosenttia äideistä toivoisi lisää aikaa ajanviettoon lasten ja perheen kanssa, vastaus oli sama niin vuonna 1999 kuin vuonna 2010. (Miettinen & Rotkirch 2012, 93)

2.2 Vuorovaikutus

Vuorovaikutusta voi hyvin verrata pallopeleihin. Jos pelaajat ovat aktiivisia ja seuraavat pallon kulkua, pallon kopittelu on jouhevaa. Jos taas toinen pelaaja jää katselemaan esimerkiksi ohitse lentävää lokkia pallon sijaan, pallo putoaa maahan ja peli pysähtyy. Vuorovaikutus on kahden tai useamman ihmisen välistä viestintää. Ollessamme vuorovaikutuksessa luomme yhteyttä toisiin ihmisiin ja viestimme heille jotakin asiaa. Asiamme on kuin pallo, jonka heitämme toiselle ihmiselle. Jos toinen on vuorovaikutustilanteessa aktiivinen, hän jatkaa ”peliä” heittämällä pallon takaisin eli hän jatkaa vuorovaikutusta.

Aktiivista molemminpuolista vuorovaikutusta, ikään kuin pallon kopittelu, kutsutaan kommunikaatioksi. Se pyrkii ihmisten väliseen yhteisymmärrykseen. Kommunikaatiossa välitetään viestin lisäksi tunnevaltaista asennoitumista viestittävänsä asiaan sekä viestin vastaanottajaan. Yksipuolista vuorovaikutusta kutsutaan informaatioksi. Se on vaikuttamista, eikä sen tarkoituksena ole saada ymmärrystä vaan viesti perille. Informaation ongelma on se, ettei viestin lähettäjä tiedä, kuinka vastaanottaja viestin tulkitsee. (Himberg & Jauhiainen 2000, 82.)

Vuorovaikutus rakentuu verbaalisesta eli sanallisesta ja nonverbaalisesta eli sanattomasta viestinnästä. Sanallinen viestintä on joko suullista tai kirjallista. Sanaton viestintä puolestaan koostuu muun muassa eleistä, ilmeistä, asennoista ja etäisyydestä. Sanaton viestintä tukee sanallista viestintää ja ilmaisee viestijän tunteita sekä sosiaalista asemaa. Sanaton ja sanallinen viestintä ovat välineitä, joilla luodaan toimiva suhde toiseen ihmiseen. Vuorovaikutus tapahtuu aina jossakin kontekstissa eli tilanteessa ja paikassa. (Kauppila 2005, 25-39.)

Onnistunut viestintä on vastaanottajakeskeistä, jolloin viestijä pyrkii ilmaisemaan asiansa niin, että vastaanottaja sen ymmärtää. Onnistuakseen viestinnässä viestijä varmistaa, että hänen ajatuksensa ja tekonsa ovat sopusuhteissa keskenään. Viestijä voi myös konkretisoida viestiänsä ja tarkkailla palautetta sekä kuunnella muita. Viestijän ilmaisema asia voi

kuitenkin välittyä vastaanottajalle eri tavoin kuin viestijä sen tarkoitti. Koska vastaanottaja tulkitsee viestin omasta näkökulmastaan, voi hän ymmärtää sen hyvinkin väärin. Tulkintaan voivat vaikuttaa esimerkiksi viestijän sanallisen ja sanattoman viestinnän ristiriidat, esimerkiksi silloin, kun ärtynyt ääni vesittää hyväntahtoiset sanat. Vuorovaikutusta nimitetäänkin ihmisten väliseksi jatkuvaksi tulkintaprosessiksi (Himberg & Jauhainen 2000, 81).

Vuorovaikutustaitoja, kuten keskustelu-, neuvottelu-, esiintymis-, yhteistyö-, ryhmätyö-, viestintä- ja empatiataitoja, ihminen oppii sekä luontaisesti että opettelemalla. Perhe, koulu ja ystävät toimivat erittäin merkittävänä vuorovaikutuksen opettajina. Lasten ja nuorten välille vuorovaikutustaitojen oppiminen luo myönteisiä asenteita, ystävyyttä, lisää ryhmien kiinteyttä sekä auttaa koulusuorituksissa. (Kauppila 2005, 13,19.)

2.3 Vuorovaikutus ryhmässä

Ihminen tarvitsee ihmistä
ollakseen ihminen ihmiselle,
ollakseen itse ihminen.

(Tabermann, T. 1987. Pieni laulu ihmisestä.)

Toisia ihmisiä kohdatessaan yksilön oma persoona, minäkuva sekä identiteetti kehittyvät. Vuorovaikutuksen kautta yksilö myös sosiaalistuu yhteiskuntaan. Psykologit nimeävät näitä ihmisen sosiaalisen kehityksen funktioiksi. (Pietarinen & Rantala 1998, 226.) Ei ole siis yhdentekevää, voiko ihminen olla kanssakäymisessä toisten ihmisten kanssa, vaan se on pikemminkin välttämätöntä.

Ihmisten sosiaalista kanssakäymistä tapahtuu kodin lisäksi esimerkiksi koulussa, harrastuksissa ja työssä. Näissä konteksteissa muodostuu tai muodostetaan useimmiten ryhmiä, mutta miten ryhmä määritellään? Kauppilan (2005, 85) mukaan ryhmän määrittely ei ole helppoa ja se voidaan määritellä hyvin monin eri tavoin. Se, missä ryhmän määrittelijät ovat samaa mieltä, on, että ryhmän jäsenten välinen vuorovaikutus on ryhmän keskeisin ominaisuus. Tämän seikan vuoksi ryhmän jäsenten tuolekin voidaan olla vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.

Ryhmän jäsenillä on yhteiset kiinnostuksen kohteet tai tarpeet, ja he kommunikoivat toistensa kanssa usein kasvotusten, siis fyysisesti samassa paikassa ollen. Tosin nykyään on olemassa myös virtuaalisia ryhmiä. (Kauppila 2005, 85.)

Vuorovaikutus ryhmässä on pohjimmiltaan yhtä yksinkertaista kuin vuorovaikutus kahden ihmisen välillä: ihminen kohtaa ihmisen yksi kerrallaan (Kaukkila & Lehtonen 2007, 31-32). Ryhmän toimiessa sen jäsenille muovautuu erilaisia rooleja, jotka liittyvät ryhmän toimintaan, esimerkiksi

tehtäväroolit, yksilölliset roolit ja asenneroolit. Tehtävärooleista tyypillisin esimerkki on johtajan rooli ryhmässä. Yksilölliset roolit puolestaan tarkoittavat yksilön henkilökohtaisiin taitoihin ja tietoihin perustuvia ominaisuuksia. Asennerooli voi olla esimerkiksi hauskuuttaja tai vetäytyjä. (Kauppila 2005, 93.)

Opettajan toimiessa luokassa hänellä on opettajan rooli. Opettajan ja oppilaan välistä vuorovaikutusta kuvataan valitettavan usein negatiivisten esimerkkien kautta, kuten ristiriidoin ja törmäyksin. Hannele Cantell (2010, 9) muistuttaa kuitenkin opettajan työssä tapahtuvan jatkuvasti myös myönteisiä kohtaamisia oppilaiden kanssa. Opettaja kannustaa, myötäelää ja iloitsee yhdessä oppilaansa kanssa esimerkiksi tapahtuneesta oivalluksesta, oppimisesta tai ristiriidan selvittämisestä.

Opettaja on ratkaisevassa roolissa vuorovaikutuksen muodostamisessa esimerkiksi silloin, kun opiskelijat muodostavat pienryhmiä tai vuorovaikutuksen avulla pyritään tiettyihin tavoitteisiin, kirjoittaa Kauppila (2005, 90). Ryhmävuorovaikutuksessa opettajalla on keskeinen rooli eräänlaisena myötävaikuttajana.

2.4 Savityöt ja keramiikka

Keramiikan historia ulottuu ihmiskunnan historian alkuvaiheisiin. Jo Luomiskertomuksessa on viittaus saveen, kun Jumala luo ihmisen maan tomusta (Raamattu). Myöhemmin esi-isämme valmistivat votiiviesineitä palvontamenojensa keskipisteeksi. 10000-8000 eKr. käyttökeramiikka alkoi kehittyä yhtä aikaa maanviljelyksen kanssa. Näitä astioita tuon ajan ihmiset käyttivät lähinnä ruoka-aineiden säilytykseen. Astiat olivat kuitenkin poltettu hyvin matalassa lämpötilassa ja olivatkin siten hauraita. Saven polttamisen korkeammassa lämpötilassa keksivät muinaiset kiinalaiset ja japanilaiset ruukuntekijät. Korkeampi polttolämpötila teki savesta kestävä kiveä eli keramiikkaa. (Mattison 2003, 6.)

Savi on ainutlaatuinen luonnonmateriaali, jota voi muovailta käsin ilman työkaluja yhä uudelleen ja uudelleen. Mattisson kuvailee saven työstöä elementtien kanssa työskentelyksi. Vesi ja ilma tekevät savesta pehmeää ja plastista, muovailtavaa, kun taas tuli uunissa muuttaa saven kiveksi eli keramiikaksi. Vielä nykyäänkin savi innoittaa monia taitelijoita valmistamaan joko käyttöesineitä tai dekoratiivisia teoksia. Uudet tekniset keksinnöt vievät keramiikan historiaa jatkuvasti eteenpäin. (Mattison 2003, 6-7.)

Kokemusten mukaan saven muovailu tuntuu useimmista mukavalta. Savi on pehmeää, sitä on helppo muovailta ja siitä saa helposti tehtyä erilaisia muotoja ja rakennelmia.

Savitöiden harrastaja, Finn-Savotan tuotantojohtaja Anita Halme kertoo unohtavansa muun maailman, kun hän upottaa kätensä saveen. Hän kuvailee saven työstön olevan parhaimmillaan puhdistava ja elvyttävä kokemus. Halme kuvailee saven työstön aikana hänen keskittymisensä tekemiseen

olevan sataprosenttista. (Vuoristo 2010, 18-20.) Myös keramiikko Jari Salminen kirjoittaa saven muovailun toimivan meille kaikille tarpeellisenä terapiana. Salminen kuvailee savi-töiden koukuttavaa vaikutusta näin: ”Sanotaan, että savi on sairaus; kun olet päässyt savitöiden makuun, haluat oppia lisää.” (Salminen 2011, 7, 15.)

Savella on siis monia terapeuttisia vaikutuksia, mutta se toimii myös hyvänä oppimismateriaalina esimerkiksi kolmiulotteisuuden tajun kehittymiselle. Muovailu ja rakentelu harjaannuttavat myös kosketus- ja tuntoaistia. Savi kiehtoo mielikuvitusta. (Moisander, Töyssy, Vartiainen, & Viitanen 2001, 130-131.) Kallio kirjoittaa opinnäytetyössään, että savea käytetään materiaalina Kuvataidekouluissa tila- ja muototajun kehittämiseen tähtäävässä opettamisessa. Kallion tekemissä kuvataidekoulujen opettajien haastatteluissa ilmeni, että savea voivat hyvin työstää niin isot kuin pienetkin oppilaat. Haastatellut opettajat korostivat saven tärkeyttä kolmiulotteisen hahmotuskyvyn kehittäjänä. (Kallio 2011, 7-8.)

Jo 1960–70-luvuilla perusteltiin taidekasvatuksen tärkeyttä. Pirkko Pohjakallion mukaan tuolloin ajateltiin, että jäljentävästä taideopetuksesta on irrottauduttava ja sen sijaan lapselle on annettava mahdollisuus luovuuteen. Lapsen luovuuden katsotaan kumpuavan sisäisestä maailmasta. Pohjakallio kirjoittaa kasvatuksen olevan pikemminkin taidetta kuin tiedettä ja lisäksi taiteen mahdollistavan persoonallisen kehittymisen, koska taide tarjoaa välineen kaikelle oppimiselle. (Pohjakallio 2006, 44.)

3 KERAMIikkaa KAKSIN -TYÖPAJAT ORTELAN KOULUSSA

Ortelan koulu on Hämeenlinnassa Hätilän kaupunginosassa sijaitseva alakoulu. Se sijaitsee noin kahden kilometrin päässä Hämeenlinnan keskustasta. Koulun oppilasmäärä oli lukuvuoden 2012 - 2013 alkaessa 130 (Ortelan koulun lukuvuositedote 2012).

3.1 Kerhotoiminta

Koulujen kerhotoiminnalla tarkoitetaan perusopetuksen oppilaille järjestettyä vapaaehtoista vapaa-ajantoimintaa, joka tukee kodin ja koulun kasvatustyötä. Toiminta on perusopetuslain sekä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaista ja kuuluu peruskoululle asetettuihin tehtäviin. (Kerhotoiminta - osa kehittyvää ja hyvinvoivaa koulua 2009, 11.)

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen on asetettu kerhotoiminnan kokonaisvaltaiseksi tavoitteeksi. Kerhojen sisältöjen ja työtapojen tulisi olla sellaiset, että ne mahdollistavat kaikkia toimintaan osallistuvien oppilaita saamaan onnistumisen ja osaamisen kokemuksia. (Koulun kerhotoiminta, hyvinvointia lapsen ja nuoren elämään 2010, 8.) Onnistumisen ja osaamisen kokemukset tukevat ymmärrettävästi itsetuntoa, ja toverisuhteisiin liittyvät mieluisat kokemukset edistävät koulutyötä (Pulkkinen & Launonen 2005, 24).

Toimintaa kehittäessä on tavoitteena luoda monipuolista, useita eri harrastuslajeja sisältävää sekä lapsen ja nuoren eettistä ja sosiaalista kasvua tukevaa toimintaa. Kerhotoiminnan piiriin on tavoitteena saada myös sellaisia lapsia sekä nuoria, joilla ei ole mahdollisuutta harrastaa säännöllisesti esimerkiksi perheen tuen puuttumisen vuoksi. Kerhotoiminnan tulee tarjota lasta ja nuorta arvostavaa toimintaa sekä tilaisuuksia myönteiseen vuorovaikutukseen aikuisten ja toisten lasten kanssa. Lisäksi kerhotoiminnan kehittämisessä on tavoitteena syventää kodin ja koulun yhteistyömuotoja. (Kerhotoiminta n.d.)

Kerhotoiminnan toteuttavana tahona toimii koulu ja mahdollistajana puolestaan kunta. ”Koulun kerhotoiminnan resurssit turvataan kunnan budjetoinnissa. Resurssien riittävyyttä arvioidaan vuosittain kerhotoiminnan toteuttajilta saatujen palautteiden pohjalta.”(Koulun kerhotoiminta, hyvinvointia lapsen ja nuoren elämään 2010, 11.)

Pulkkinen ja Launonen (2005, 25) viittaavat Mahoney ja Stattiniin (2000) kertoessaan harrastuksen myönteisistä vaikutuksista lapseen ja nuoreen. He tähdentävät harrastuksella olevan myönteisiä vaikutuksia lapseen vastapäästä, kun se sisältää jotakin näistä: taitojen kehittäminen, yhteistyöhön kannustaminen, onnistumisen ja valmiiksi saamisen kokemukset, mielihyvän tuottaminen, järjestäytyminen, säännöllisyys ja aikuissuhteiden tarjoaminen.

3.2 Keramiikkaa kaksin -työpajat

Keramiikkaa kaksin -työpajat ovat osana Ortelan koulun kerhotoimintatarjontaa. Työpajojen tavoite on tarjota kerhotoimintaa 2.–4.-luokkalaisille koululaisille sekä heille läheisille aikuisille eli esimerkiksi äidille, isälle, isovanhemmalle tai kummitädille. Kyseessä on siis lapsen ja aikuisen yhteinen harrastus kuten työpajojen nimi kuvaa. Lapsille jaetaan opettajien toimesta kutsut työpajoihin (liite 1) kotiin vietäviksi.

Olen järjestänyt Keramiikkaa kaksin -työpajat Ortelan koululle kaksi kertaa, ensimmäisen kerran kevään 2012 aikana ja toisen kerran marraskuussa 2012. Molemmilla kerroilla työpajat toteutuivat kerran viikossa noin kuu-kauden ajan, yhteensä neljä kertaa ja yhden kokoontumisen kesto oli noin kaksi tuntia. Työpajat toteutettiin luokkatilassa.

Työpajojen ohjelmarungon (liite 2) suunnittelin niin, ettei työskentelyä haittaa, vaikkei jokainen pari pääsisi kaikkiin työpajoihin osallistumaan. Ortelan koulun rehtorin sekä työpajoihin osallistuneiden vanhempien kokemusten mukaan lyhytkestoiseen harrastukseen perheiden on helpompi sitoutua kuin koko lukukauden kestävään. Harrastus saadaan soviteltua perheen muihin aikatauluihin paremmin kuin pitkäkestoinen harrastus.

Jokainen työpaja alkaa ohjaajan suunnitteleamalla alkulämmittelyllä. Alkulämmittelyn ajatus on murtaa toisilleen vieraiden ihmisten välisiä jännitteitä ja vapauttaa ilmapiiriä. Alkulämmittelyiden ajatellaan siirtävän ajatukset arjesta ohjattuun tuokioon. Koska ryhmän jäseniä tulee eri luokilta, eivät kaikki lapset ja heidän vanhempansa ole toisilleen vielä tuttuja. Tämän vuoksi alkulämmittelyinä toimivat erilaiset tutustumisleikit, joiden avulla ryhmäläiset oppivat tuntemaan toistensa nimet.

Keramiikkaa kaksin -työpajoissa alkulämmittelyjen jälkeen vuorossa ovat savityöt. Työpajoissa käytetään punasavea ja ohjaajan tehtävä on kartoittaa ryhmän aiemmat kokemukset sen käsittelystä sekä huolehtia siitä, että ryhmäläiset oppivat tarvittavat saven työstön perusteet. Suunnittelun taustalla käytetään kokemuksellista oppimiskäsitystä, jonka mukaan oppiminen nähdään jatkuvasti kehittyvänä ja syvenevänä prosessina. Oppimisen lähtökohtana pidetään omakohtaista kokemusta ja tavoitteena itsensä toteuttamista sekä minän kasvun tukemista.

Työpajoissa lapsi ja aikuinen toteuttavat savitöitä yhdessä parityönä. Ohjaaja ohjeistaa työpajoissa ryhmäläisiä lapsilähtöiseen toimintaan niin, että pääasiallisena savitöiden tekijänä toimii lapsi ja aikuisen tehtävä on lähinnä tukea ja auttaa lapsen työskentelyä.

Marraskuussa 2012 järjestetyissä työpajoissa kahdella ensimmäisellä kokoontumiskerralla ohjaaja antoi savitöihin aiheet ja kolmannella kerralla parit saivat toteuttaa työt omien mieltymystensä mukaan. Ortelan koulun tiloissa sijaitsee saven polttouuni, jossa työt poltetaan kestäviksi ennen viimeistä työpajaa, jolloin ryhmäläiset saavat viimeistellä työnsä. Ajan rajallisuuden sekä turvallisuuden vuoksi työt on mahdollista lasittamisen si-

jaan maalata akryylimaaleilla viimeisessä työpajassa. Jos työpajojen töitä lasitettaisiin, täytyisi kerhokertoja ehkä lisätä yhdellä tai ainakin viimeisen kerran aikaa lisätä. Kokemukseni mukaan akryylimaalien värikylläisyyden ansiosta lapsella on mahdollisuus toteuttaa poltetun saven pintaan kuvioita, joita käytössä oleva kirkas lasite ei mahdollistaisi.

3.3 Kerhonojaaja

Kerhonojaajan tehtävä on mahdollistaa ja motivoida oppilaiden osallisuutta kerhossa sekä tukea toiminnassa syntyviä ajatuksia ja tietojen ja taitojen kehittymistä. Ohjaajan tehtävänä on herättää oppilaissa älyllistä uteliaisuutta ja vahvistaa heidän tiedonhaluaan asettamalla mieluummin kysymyksiä kuin vastaamalla niihin suoraan (Kerhotoiminta - osa kehittyvää ja hyvinvoivaa koulua 2009, 62, 73). Näiden lisäksi ohjaajan tehtävä on vahvistaa onnistumisen kokemuksia antamalla oppilaalle kannustusta (Koulun kerhotoiminta, hyvinvointia lapsen ja nuoren elämään 2010, 16).

Korkealaatuisen kerhotoiminnan laadun takeena voidaan pitää pedagogisesti ajattelevaa kerhonojaajaa. Pedagogisesti ajattelevan ohjaajan järjestämä toiminta on tavoitteellista, menettelytavat ovat perusteltavissa ja päätöksien synty liittyy opetustapahtuman kokonaisuuden ymmärtämiseen. Kerhoon, jonka ohjaajalla on tällainen ajattelu, oppilaille on halu tulla yhä uudelleen, koska he ovat innostuneita ja sitoutuneita toimintaan. (Kerhotoiminta - osa kehittyvää ja hyvinvoivaa koulua 2009, 95.)

Kerhoissa tavoitteet ja päämäärät sovitaan ryhmän kesken, toisin kuin koulun oppitunneilla, joissa tavoitteet ovat mitattavissa muutoin. Kerhon tavoitteena voi olla esimerkiksi aikataulussa pysyminen ja työn tai tehtävän valmistuminen. Kerhoissa ohjaajan rooli on tukea ja auttaa oppilaita näiden päämäärien saavuttamisessa sekä tarpeen vaatiessa uudelleen määrittellä tavoitteita ryhmän kanssa. Näin kerhonojaaja asettuu ryhmän jäseneksi, joka täydentää tietoaan ja taitojaan samalla tavoin kuin oppilaat – yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. (Kerhotoiminta - osa kehittyvää ja hyvinvoivaa koulua 2009, 15.)

Kerhonojaajan tulee ymmärtää kerhotoiminnan merkitys myös lapsen ja nuoren tasapainoisen kasvun ja kehityksen näkökulmasta. Ohjaajan tulisi-kin edetä kerhotoimintaa ohjatessa oppilaan lähtökohdista käsin ja ymmärtää lasten osallisuus kerhotoiminnassa. Lapsille annetaan mahdollisuus vaikuttaa kerhotoiminnan sisältöön, esimerkiksi tehtävänantojen kautta, sen mielekkyyden vuoksi. (Kerhotoiminta - osa kehittyvää ja hyvinvoivaa koulua 2009, 62, 71.)

Koulun kerhonojaajana voi toimia koulun oma opettaja tai ulkopuolinen ohjaaja. Pulkkisen ja Launosen (2005, 90) mukaan tavoiteltaessa laadukasta ja monipuolista kerhotoimintaa sekä verkottuvaa toimintakulttuuria tarvitaan kerhonojaajien rekrytointia koulun ulkopuolelta. Heidän kokemuksensa mukaan ulkopuolista osaamista tarvitaan sitä enemmän, mitä pienempi koulu on ja mitä vähemmän opettajakuntaa sillä on.

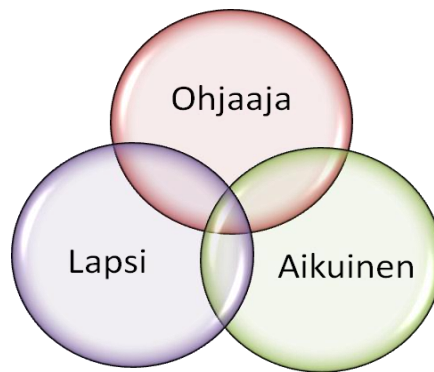
Pulkkisen ja Launosen tutkimuksessa eräs kyläkoulun kouluohjaaja nostaa esille näkökulman, jota myös Ortelan koulun rehtori pohti. Kouluohjaaja uskoi koulun henkilökunnan ulkopuolisen ohjaajan olevan osa kerhon viihtäytystä. Kouluohjaaja kuvaili olevan tärkeää, että lapset saivat uusia aikuiskontakteja ja mahdollisuuden katsella uusia kasvoja. Toisaalta Launosen ja Pulkkisen tekemän tutkimuksen myötä tullut kokemus osoitti, että kerhon vetäjänä toimineille opettajille ja muulle koulun henkilökunnalle tiedottaminen kerhon toiminnasta oli tehokkaampaa ja motivointi osallistumiseen onnistui helpommin kuin koulun ulkopuoliselle ohjaajalle, jolle koulun käytänteet olivat usein vieraita (Pulkinen & Launonen 2005, 90-91.)

Launonen ja Pulkinen toteavat kerhotoiminnan ja ohjauksen laatuun olevan syytä panostaa. Ohjauksen korkea laatu ilman harrastajien karsintaa on heidän mukaansa edellytys sille, että oppilas pitää toimintaa kiinnostavana ja pysyy mukana harrastusryhmässä. Launonen ja Pulkinen ovat havainneet vapaaehtoisen harrastustoiminnan ohjauksen olevan vaativaa, koska oppilaat jäävät helposti pois toiminnasta, jos eivät tunne kehittyvänsä harrastuksesta tai jos harrastukseen liittyy muutoin negatiivisia kokemuksia. Kun ohjaaja hallitsee ohjaamansa taitoalueen, hän ansaitsee lapsen arvostuksen ja pystyy tukemaan lapsen kehitystä harrastuksen parissa. Jos taas ohjaaja ei hallitse ohjaamansa toiminnan sisältöä ja häneltä puuttuvat hyvät ohjaustaidot, oppilaat eivät Pulkkisen ja Launosen mukaan sitoudu harrastustoimintaan. (Pulkinen & Launonen 2005, 25-26, 91.)

3.4 Kerhonohtajana Keramiikkaa kaksin -työpajoissa

Kerhonohtajan merkitys, rooli ja tehtävä Keramiikkaa kaksin -työpajoissa poikkeavat hivenen edellisessä luvussa kuvatusta yleisestä kerhonohtajan roolista. Keramiikkaa kaksin -työpajojen ohjaajalta vaaditaan taitoa kohdata lapset ja aikuiset yhtä aikaa, koska työpajojen osallistujat ovat sekä 2.-4.-luokkalaisia lapsia että keski-ikäisiä aikuisia. Lasten vanhemmat, tai muut läheiset kerhoon osallistuvat aikuiset, voivat olla taustoiltaan hyvin erilaisia: osa heistä voi olla työelämässä ja osa toimia esimerkiksi kotiäiteinä. Myös lapset ovat yksilöitä, joiden taustat eivät ohjaajalla ole entuudestaan tiedossa. Ohjaajan täytyykin pyrkiä ohjaamaan ryhmää ennakkoluulottomasti, tasa-arvoisesti ja niin, että kaikki kokevat olevansa tervetulleita ryhmään.

Kerhonohtajan roolia ja merkitystä Keramiikkaa kaksin -työpajoissa kuvaa hyvin kuvio 1. Siinä kuvataan, kuinka ohjaaja linkittyy työpajoissa lapsen ja aikuisen kanssa. Ohjaaja on kanssakäymisessä sekä aikuisen että lapsen kanssa ja molempien kanssa yhtä aikaa.

KUVIO 1 Ohjaajan, lapsen ja aikuisen linkittyminen työpajassa.

Ohjaajan tehtävä työpajoissa on toimia ryhmän johtajana. Ohjaaja ohjeistaa ryhmää niin, että sekä lapset että aikuiset ymmärtävät viestin. Ohjaajalla odotetaan olevan vahvat vuorovaikutustaidot, jotta hän pystyy olemaan ratkaisevassa roolissa ryhmän vuorovaikutusta rakentavana henkilönä. Ohjaajan on etsittävä keinot ryhmän sisäisen vuorovaikutuksen kehittämiseksi, ja tämän lisäksi hänen on etsittävä keinot myös ryhmän ja itsensä vuorovaikutuksen kehittämiseksi. Ohjaajalla on ratkaiseva merkitys suhteessa ryhmän sosiaaliseen ilmastoon. (Pietarinen & Rantala 1998, 238.)

Savi materiaalina voi olla sekä lapselle että vanhemmalle uusi materiaali. Ohjaajan tehtävä ei ole luoda olettamuksia aiemmista tiedoista ja taidoista vaan ottaa niistä selvää ja auttaa rakentamaan niiden päälle uutta tietoa.

4 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

4.1 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen päätavoite on ollut selvittää, erityisesti lapsen näkökulmasta, millaista vuorovaikutus tutun aikuisen kanssa Keramiikkaa kaksin -työpajassa on. Tutkimuksessa selvitetään, innostavatko savityöt toimimaan lapsia ja aikuisia yhdessä toistensa luovuutta tukien ja kuinka parityö koetaan. Edellä mainittujen lisäksi tavoitteena on selvittää, miksi aikuisen ja lapsen yhteinen harrastus on tärkeä ja mitä aikuiset ja lapset siltä odottavat. Tutkimuksen avulla toivotaan saavan tietoa siitä, ovatko aikuisten ja lasten asenteet työpajoja kohtaan samankaltaisia.

Tutkimustulosten pohjalta on mahdollista kehittää lasten ja aikuisten yhteistä harrastustoimintaa Ortelan koululla lasten ja aikuisten toivomaan suuntaan. Tulosten avulla yhteisen harrastustoiminnan vienti muihin toimintaympäristöihin on mahdollista.

Tutkimukselle asetetut tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaista lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus työpajoissa on?
2. Miten parityöskentely työpajoissa koetaan?
3. Kuinka tärkeäksi lapsen ja aikuisen yhteinen harrastus koetaan?
4. Mitä uutta vanhemmat ja lapset työpajoissa oppivat?
5. Millaisina työpajoja ja niiden ohjausta pidetään?

4.2 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyössä on käytetty pääosin laadullista tutkimusotetta. Aineisto on kerätty havainnoimalla Keramiikkaa kaksin -työpajojen ryhmän toimintaa työpajojen aikana marraskuussa 2012. Havainnoinnin lisäksi täsmennettyä tietoa on kerätty aikuisilta lomakkein ja lapsilta toiminnallisen tiedonkeruumenetelmän avulla. Tutkimuksessa on lähdetty liikkeelle ilman ennakkomääritelmiä aineistolähtöistä analyysia käyttäen. Aineistolähtöisellä analyysillä tarkoitetaan teorian rakentamista empiirisestä aineistosta lähtien (Eskola & Suoranta 2000,19).

Kyselyn ja haastattelun avulla tutkija saa tietoa siitä, mitä henkilöt tuntevat, ajattelevat ja uskovat. Havainnoinnin avulla tutkija puolestaan näkee, toimivatko ihmiset kuten he sanovat toimivansa. Havainnoinnina haittana voi olla se, että tutkittavan ryhmän käytös muuttuu, kun havainnoija tulee tilaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 207-208.) Tässä opinnäytetyös-

sä asetelma oli se, että ryhmän ohjaaja toimi samalla myös ryhmän tutkijana. Tämän asetelman vuoksi tutkimusta ei voinut jättää pelkän havainnoinnin varaan, koska esimerkiksi havainnot ryhmän ohjaajasta olisivat olleet liian omakohtaisia. Myös tilanne, jossa ohjaaja uppoutuu työhönsä tietyn ryhmäläisen kanssa, estää muun ryhmän havainnoinnin.

4.2.1 Havainnointi ja toiminnallinen menetelmä

Kuten edellisessä luvussa tuli ilmi, ryhmän havainnoijana toimi ryhmän ohjaaja. Tämän vuoksi havainnointi työpajoissa oli osallistuvaa eli täysin vapaata ja luonnolliseen toimintaan mukautunutta (Hirsjärvi ym. 2007, 209). Lisäksi vapaan havainnoinnin tyyli sopii tämän opinnäytetyön kvalitatiiviseen otteeseen.

Havainnot tehdessä huomiota kiinnitettiin muun muassa lasten ja aikuisten väliseen vuorovaikutukseen. Parien välistä keskustelua, heidän välistään työn jakoa sekä sitä, kuinka aikuinen ohjasi lapsen työskentelyä, havainnointiin. Lisäksi ryhmäläisten reagointia tehtävänantoja kohtaan tarkkailtiin sekä sitä, kuinka lapset ja aikuiset suhtautuivat ohjaajaan. Huomiota kiinnitettiin myös siihen, kuinka ryhmäläiset tutustuivat toisiinsa työpajojen aikana.

Vapaamuotoiset havainnot kirjattiin ylös kokoontumisten jälkeen havainnotpäiväkirjaan. Osa työpajoissa tehdyistä töistä dokumentointiin valokuvaamalla, koska näin muodostui töiden kautta vahva mielikuva siitä, ketkä työn ovat tehneet ja kuinka työskentely oli sujunut. Valokuvaamalla töitä varmistettiin muistikuvien ja havaintojeni säilyminen.

Havainnoinnin tukena käytettiin toiminnallista tiedonkeruumenetelmää työpajoihin osallistuneille lapsille. Toiminnallinen tiedonkeruumenetelmä valittiin ensimmäisen kokoontumiskerran jälkeen. Keväällä 2012 järjestettyjen työpajojen kokemuksien mukaan 2. –4.-luokkalainen lapsi haluaa olla työpajassa toimielias ja käyttää mahdollisimman paljon aikaa savitöihin. Siksi oli järkevää toteuttaa opinnäytetyön tiedonkeruu leikin kautta ja toteuttaa se jokakertaisten lämmittelyleikkien yhteydessä työpajan alkupuolella.

Toiminnallisena tiedonkeruumenetelmänä palveli janaharjoitus (liite 3). Janaharjoituksessa lapsille esitettiin väittämiä, ja he liikkuivat vastaustansa kuvaavaan paikkaan kuvitteellisella janalla, luokan käytävällä. Lasten vielä seistessä janalla heiltä kysyttiin, miksi he valitsivat kyseisen paikan ja samalla pyrittiin selvittämään lasten mielipiteiden taustoja. Havainnot kirjattiin muistiin osittain harjoituksen aikana ja osittain heti sen jälkeen.

Tämä toiminnallinen, lapsille suunnattu tiedonkeruu tapahtui kahdessa eri osassa, jotta yhdestä tuokiosta ei tullut liian pitkäkestoinen. Ensimmäinen tiedonkeruu toteutettiin torstaina 22.11. ja toinen torstaina 29.11.12.

4.2.2 Kysely aikuisille

Työpajoihin osallistuville aikuisille päädyttiin toteuttamaan kysely lomakkeella. Kyselytutkimuksen etuna pidetään usein sitä, että sen avulla on mahdollista kerätä laaja tutkimusaineisto tehokkaasti niin, että se säästää tutkijan aikaa (Hirsjärvi ym. 2007, 190). Näiden seikkojen vuoksi tässäkin tutkimuksessa toteutettiin kysely.

Aikuisille laadittu kyselylomake (liite 4) sisälsi vastaajaa itseään koskevia taustakysymyksiä monivalintamuodossa, asteikkoihin perustuvia kysymyksiä työpajoista ja avoimia kysymyksiä. Avoimien kysymysten vastausten avulla toivottiin saatavan esiin näkökulmia, joita tutkija ei etukäteen osannut ajatella (Hirsjärvi ym. 2007, 194).

Kyselylomakkeet jaettiin ohjaajan toimesta kaikille työpajoihin osallistuville aikuisille torstaina 22.11. työpajojen toiseksiviimeisen kokoontumiskerran päätteeksi. Aikuiset palauttivat lomakkeen Keramiikkaa kaksin -työpajaan viimeisellä kokoontumiskerralla torstaina 29.11.12. Työpajoihin osallistuneet aikuiset täyttivät kyselyn kotona, jotta sen vastaamiseen oli mahdollisuus käyttää enemmän aikaa kuin työpajassa. Jos aikuiset olisivat täyttäneet kyselyn työpajojen aikana, he eivät mielestäni olisi voineet täysipainoisesti osallistua parityöskentelyyn lapsen kanssa. Kaksi aikuista täytti kuitenkin kyselyn työpajassa, ja kaksi palautti kyselyn lapsen mukana opettajalle kouluun.

5 AINEISTON ANALYSOINTI JA TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa verrataan aikuisten ja lasten vastauksia toisiinsa sekä peilaan niihin työpajojen aikana tehtyjä havaintoja. Koska saatu aineisto oli monissa eri muodoissa, vastausten läpikäyminen aloitettiin muuttamalla sekä lasten että aikuisten monivalintakysymysten vastaukset numeraaliseen muotoon. Tämän jälkeen kirjoitettiin avoimien kysymysten vastaukset puhtaaksi ja lähdettiin tutkimaan yhteneväisyyksiä.

Havaintopäiväkirjasta nousseet asiat teemoiteltiin ja tutkittiin, löytyikö ryhmäläisten vastauksista ja tehdyistä havainnoista yhteneväisyyksiä. Havainnot ja valokuvat toimivat lähinnä muistin tukena kyselylomakkeita ja toiminnallista tutkimusta läpikäydessä. Tämän lisäksi tehtyjen havaintojen kautta on ollut mahdollista nostaa tutkimustuloksissa esille muutamia tapausesimerkkejä. Tulosten esittelyn lomassa on lainauksia vanhemmilta ja lapsilta. Lasten nimet ovat muutettu.

5.1 Vastaaajien perustiedot

Keramiikkaa kaksin -työpajoihin osallistuneille aikuisille jaettuun kyselyyn vastasi yli puolet – viisi kahdeksasta. Heistä kolme oli naisia ja kaksi miestä, naiset olivat kerholaisten äitejä ja miehet isiä. Vastaaajien ikäkauma oli 37 - 59 vuotta.

Lapsille tehdyssä toiminnallisessa tiedonkeruussa 22.11.2012 väitteisiin 1-3 osallistui kuusi lasta; viisi tyttöä ja yksi poika. 29.11.2012 väitteisiin 4-7 osallistui viisi lasta; kolme tyttöä ja yksi poika. Lapset olivat luokilta 2.-4.

Yksi viidestä aikuisesta vastaajasta kertoi, ettei hänellä ole ollut muuta yhteistä harrastusta lapsen kanssa kuin Keramiikkaa kaksin -työpajat. Neljä aikuista sen sijaan kertoi harrastavansa lapsen kanssa lähinnä liikuntaa, yksi vastaajista kertoi osallistuvansa lapsen kanssa Liikuntakerho Zawayhin Ortelan koululla.

Kohdassa 5 aikuisilta tiedusteltiin osallistumista Keramiikkaa kaksin -työpajoihin. Ensin kyselyssä kysyttiin, kenen idea työpajoihin osallistuminen oli ollut. Enemmistö, kolme viidestä, vastaajista kertoi idean olleen lapsen. Kaksi viidestä puolestaan vastasi idean olleen aikuisen ja lapsen yhteinen.

Seuraavaksi kyselyssä tiedusteltiin syitä työpajoihin osallistumiseen. Pääsyyksi kerhoon osallistumiseen nousi halu olla yhdessä lapsen kanssa ja antaa lapselle aikaa. Yhtä vahvaksi syyksi kerhoon osallistumiselle nousi käsillä tekeminen, savityöt ja niiden vaikutukset. Yksi vastaajista kirjoitti myös yhdessäolon kavereiden kanssa olevan tärkeää.

Äiti-tytär voisi viettää kaksin aikaa.

Äiti, 42 v.

Hyvä kokemus edelliseltä vuodelta. Lapsi itse pitää paljon keramiikasta ja kerho hyvä tilaisuus siihen. Halu antaa aikaa ja olla läsnä lapselle, kun arki usein kiireistä.

Äiti, 48 v.

Aihe on mielenkiintoinen. Se kehittää käden taitoja ja keskittymiskykyä. Yhdessäolo on tärkeää myös kavereiden kanssa.

Isä, 59 v.

Viimeisenä perustietona aikuisilta kysyttiin, millaisia odotuksia heillä oli ollut kerhon suhteen. Odotukset kerhon suhteen suuntautuivat mukavaan yhdessäoloon sekä uusien oppien saamiseen. Yksi aikuinen kertoi, ettei hänellä ollut kerhoa kohtaan odotuksia, ja yksi kertoi hänellä olleen juuri niitä odotuksia, jotka olivat kerhossa täyttyneet. Yksi vastaajista odotti kerhon tuovan lapselle mahdollisuuden olla luova.

5.2 Työskentely Keramiikkaa kaksin -työpajoissa

Työpajoissa tapahtuneesta työskentelystä keräsin tietoa aikuisilta yhden-toista väitteen sekä kolmen avoimen kysymyksen avulla. Väitteisiin oli viisi eri vastausvaihtoa: 1 - eri mieltä, 2 - osittain eri mieltä, 3 - ei samaa eikä eri mieltä, 4 - osittain samaa mieltä ja 5 - täysin samaa mieltä. Tämä osio oli vastaajille vaivaton täyttää ympyröimällä omaa vastausta lähinnä olevin vaihtoehto. Avoimien kysymysten tarkoitus oli tuoda vastauksille perusteet.

Lapset vastasivat omassa toiminnallisessa tiedonkeruussaan samantyyliin kysymyksiin kuin aikuiset. Väitteitä lapsille oli vähemmän kuin kysymyksiä aikuisille, mutta vastausten kattavuutta pyrin lisäämään jatkokysymyksillä.

5.2.1 Parityöskentely

Ensimmäiseen väitteeseen ”Työskentely työpajassa yhdessä lapsen kanssa oli mukavaa” vastasivat kaikki aikuiset olevansa täysin samaa mieltä. Avoimessa kysymyksessä kysyttäessä, miltä savityön toteuttaminen yhdessä lapsen kanssa tuntui, kaikki vastasivat pitäneensä parityöskentelystä. Parityöskentelyä kuvailtiin ihanaksi yhdessäolon ajaksi, mukavaksi ja hauskaksi. Eräs äiti kuvaili kokemuksiaan näin:

Mukavalta - vaikka täytyy tunnustaa, että välillä sormet syyhysivät ja olisi voinut itse tehdä enemmänkin - mutta työpajoissahan tällä kertaa olivat lapset etusijalla ☺

Äiti, 39 v.

Toinen äiti totesi toisinaan olleen haasteellista, ettei ohjaile liikaa lapsen työskentelyä. Hänen mielestään savityön lopputuloksen pitäisi olla lapsen näköinen. Eräs isä puolestaan kertoi hänen muovailleen muovailuvahasta usein yhdessä tyttärensä kanssa, ja savessa hän kuvaili olevan jo vähän enemmän haastetta.

Kun lapsilta puolestaan tiedusteltiin, miltä yhdessä tekeminen aikuisen kanssa tuntui, neljä viidestä lapsesta vastasi pitäneensä yhdessä tekemisestä ja toivoi sitä lisää. Yksi pojista, Aaro, vastasi vain välillä olleen mukavaa työskennellä aikuisen kanssa. Hän ei kuitenkaan osannut perustella vastaustaan, mutta hänen tyyliensä työpajoissa oli vahvasti itsenäinen ja parista eriytyvä.

Yksi tytöistä perusteli vastaustansa hyvin aikuismaisesti:

Meidän perheen miehet tekevät kaikkea yhdessä, niin nyt mekin tehdään tällaisia.

Susanna

5.2.2 Töiden ideointi yhteisvoimin

Pyrin selvittämään kumman, aikuisen vai lapsen, ideoiden ja mieltymysten mukaan parit tekivät yhteisiä savitöitä. Esitin sekä lapsille että aikuisille saman väitteen ”Savitöissä on toteutettu minun keksimiäni ideoita”. Tähän kuudesta lapsesta viisi vastasi olevansa täysin samaa mieltä. Aaro ei osannut päättää, onko hänen vastuksensa kutakuinkin vai ei ollenkaan, eikä hän myöskään osannut kertoa syytä vastaukseensa. Aikuisista vain yksi oli väitteen kanssa osittain samaa mieltä, yksi osittain eri mieltä ja loput kolme eri mieltä. Näin ollen aikuisten ja lasten vastaus väitteeseen on lähes yhdenmukainen ja sen pohjalta voi todeta pääasiassa lasten saaneen toteuttaa savitöissä omia ideoitaan. Tämän väitteen lisäksi kaikki aikuiset vastasivat olevansa täysin samaa mieltä väitteen ”Lapsi sai toteuttaa luovuuttaan” kanssa. Lapsille luovuutta käsittelevää väitettä ei esitetty.

Myös aikuisille esitetty väite ”Innostuin lapsen ideoista” pyrki selvittämään, kenen ideoita ja toiveita savitöissä toteutettiin. Kolme aikuista kertoi innostuneensa lapsen ideoista, ja kaksi vastasi olevansa osittain samaa mieltä. Lapsilta samaa asiaa tiedusteltiin väitteellä ”Aikuisen mielestä minun ideat ovat olleet hyviä”. Lapsista kolme tyttöä vastasi aikuisen mielestä lapsen ideoiden olleen hyviä. Yhden pojan vastaus oli toisinaan ja toisen pojan vastaus eri mieltä. Väitteen jälkeisessä keskustelussa lapsilta kysyttäessä, mitä ideoita aikuinen on pitänyt hyvänä, tytöt vastasivat kuin yhdestä suusta ”Kaikkia!”. Pojat eivät osanneet perustella vastauksiaan. Lasten kanssa käydyssä keskustelussa myös ilmeinen ja eleellinen kannustaminen nousi esille.

Edellä mainittujen lisäksi aikuisille esitettiin vielä avoin kysymys, jossa pyydettiin kuvailemaan, kuinka he ideoivat vapaavalinnaisen työn kol-

mannelle kerhon kokoontumiskerralle. Näistä vastauksista vain yhdessä ilmeni lapsen ja aikuisen yhteinen suunnittelu prosessi.

Lähtöidea oli lapsen ja yhdessä kehittelimme siitä pikku hienosäädöllä toteuttamiskelpoisen.

Äiti, 39v.

5.2.3 Kuinka aikuinen ohjasi lasta?

Koska työpajoissa lapsi ja aikuinen työskentelivät yhdessä, pareina, mutta kuitenkin niin, että pääasiallinen tekijä oli lapsi, oli tärkeää selvittää, toteutuiko tämä. Lapsille esitettiin kolme vaihtoehtoa liittyen siihen, kuinka oma pari heitä ohjasi: liian vähän, sopivasti tai liikaa. Neljä viidestä lapsesta siirtyi janalla kohtaan sopivasti. Vain yksi poika, Aaro, oli sitä mieltä, että aikuinen oli ohjannut häntä liikaa. Kysyttäessä Aarolta työskentelystä aikuisen kanssa tarkemmin hän kuvaili työskentelyä kuitenkin näin:

Tehtiin sopivasti omia töitä ja välillä jotain yhdessä.

Aaro, 4. lk.

Poika työskenteli neljästä kerrasta yhden mummonsensa kanssa ja loput äitinsä kanssa. Mielestäni hänen kohdallaan parityöskentely toteutui vain osittain, sillä pojalla näytti olevan tarve tehdä töitä itsenäisesti ja hänen käytöksensä oli ajoittain rauhatonta.

Kysymyksen jälkeisessä keskustelussa myös erään toisen pojan, Jukan, kokemukset aikuisen ohjaavuudesta erkanivat valtaosasta. Jukka kuvaili ongelman olleen se, etteivät he päässeet jokaiselle kerhokerralle mukaan. Lisäksi hänen äitinsä ei ollut tarpeeksi läsnä:

Se puhui ylipitkiä puheluita tuolla käytävässä, olis ollu vaan täällä.

Jukka, 3. lk.

Aikuisten vastaukset heidän ohjaavuuteen liittyen olivat hyvin hajanaisia. Aikuisista kaksi vastasi olevansa osittain samaa mieltä väitteeseen ”ohjasin lasta savitöiden tekemisessä paljon”. Yksi vastaajista oli väitteen kanssa osittain eri mieltä, ja loput kaksi vastaajaa eivät olleet samaa tai eri mieltä. Aikuisilta kysyttiin lisäksi avoimella kysymyksellä, kuinka he ohjasivat lapsen työskentelyä. Aikuiset kertoivat ohjanneensa lasta sekä sanallisesti että konkreettisesti mallia näyttäen. Sanallinen ohjaaminen oli pohtivaa ja keskustelevaa, yhdessä vastauksessa korostui lapsen vapaus valita ja toteuttaa savityö oman suunnitelmansa mukaan. Eräs lapsen isä kertoi poikansa ohjauksesta näin:

Koetin antaa vinkkejä, koska ideoita lapselta ei oikein tahtonut syntyä.

Isä, 59v.

Yhdessä vastauksessa korostui ohjaamisen merkitys, jotta pari pysyi aikataulussa:

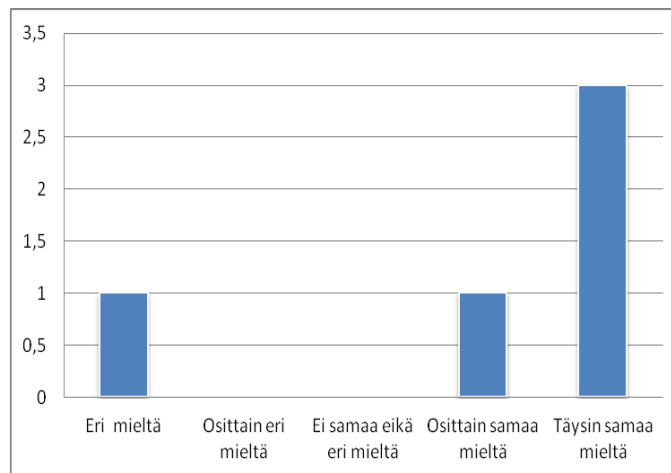
Annoin valita ja toteuttaa savityön oman suunnitelman mukaan. Ohjasin tarvittaessa, että pysytään aikataulussa.

Äiti, 48v.

Pari valtaosasta poikkeavaa vastaustakin löytyi. Yksi kyselyyn vastanneista aikuisista kertoi, ettei hänen tarvinnut ohjata lasta ollenkaan. Toinen aikuisista vastaajista totesi ohjanneensa hyvin vähän ja ohjaus oli kuulemma ollut vähällä mennä ”toisin päin”, eli ilmeisesti aikuinen koki lapsen olleen pätevämpi savitöiden tekijä.

5.2.4 Vuorovaikutus

Aikuisille esitetyt väitteet 5 ja 6 pyrkivät saamaan otannan siitä, millaista vuorovaikutus lapsen kanssa työpajoissa oli. Kolme viidestä aikuista oli täysin samaa mieltä siitä, että vuorovaikutus lapsen kanssa oli täysin samanlaista kuin yleensäkin. Yksi vastaaja oli väitteen kanssa täysin eri mieltä ja yksi osittain samaa mieltä. Taulukko 1 havainnollistaa, kuinka vastaukset jakautuivat.

Taulukko 1. Vuorovaikutuksemme työpajoissa oli samanlaista kuten yleensäkin.

Kaikki aikuiset olivat yhtä mieltä siitä, että työpajojen työt innostivat toimimaan yhdessä lapsen kanssa. Lisäksi heidän mielestään savitöiden tekeminen onnistui, kuten he olivat toivoneet.

Lapsilta avoimesti kysyttäessä työpajojen tehtävistä kaikki vastasivat niiden olleen mukavia. Lapset eivät osanneet erotella yhtä tiettyä mukavinta tehtävää tai syitä siihen, miksi tehtävät olivat mukavia. Kuitenkin ensimmäinen lapsille esitetty väite ”Työpajoissa on ollut kivaa” sai kaikki lapset siirtymään vastauksen ”Tosi kivaa” -kohdalle. Tähän väitteeseen lapset osasivat antaa kuitenkin seuraavanlaisia perusteita:

Parasta tehdä aikuisen kanssa.

Susanna

Saa yhteistä aikaa.

Kaisa

Voisiko siis olla niin, että lapset pitivät tehtävistä, koska niitä tehtiin yhdessä aikuisen kanssa? Lisäksi yhteistä savityötä tehdessä lapsi sai jakamatonta huomioita ja aikaa vanhemmalta.

5.2.5 Kokemukset Keramiikkaa kaksin -työpajoista

Aikuisilla oli mahdollisuus kertoa työpajakokemuksista kolmeen avoimeen kysymykseen vastaamalla. Lapset puolestaan ilmaisivat kokemuksensa työpajoista vastaamalla väitteisiin toiminnallisessa tiedonkeruussa. Lisäksi kävimme keskustelua kokemuksista viimeisellä kerralla, ja erityisesti aikuiset antoivat palautetta vielä kotiin lähtiessä naulakoilla.

Lasten kokemuksia työpajoista keskustelussa kysyttäessä he vastasivat pitäneensä Keramiikkaa kaksin -työpajoista. Lapset ilmaisivat toivovansa vielä yhtä kerhokertaa lisää. Lapset toivoivat myös kokonaan uutta kerhoa sekä pidempiä kerhokertojen aikoja. Kun kerhokertojen kestosta oli puhuttu lasten kanssa, yksi pojista hihkui toivovansa kerhon kestävän neljä tuntia. Pian hän lisäsi vielä muutaman tunnin aikaa ja huudahtikin kerholle sopivan ajan olevan yhdeksän tuntia! Tämän jälkeen yksi äiti ideoi kokonaista keramiikkateemaista leiriä.

Lapset sanoivat tykänneensä tehtävistä työpajoissa sekä myös vapaavalinnaisesta työstä. Myös kaikki aikuiset vastasivat pitäneensä työpajojen tehtävistä.

Aikuisten ajatukset Keramiikkaa kaksin -työpajoista niiden päätyttyä olivat positiiviset ja jatkoa odottavat. He ilmaisivat toivovansa kerholle jatkoa Ortelan koululla ja kehuivat tunnelmaa, saatua kokemusta sekä kerhon toteutusta. Yksi vastaajista kertoi kokeensa ajan melko lyhyeksi.

Onnistuneet neljä iltaa yhdessä lapsen kanssa, mukava tunnelma.

Äiti, 39 v.

Tämä oli kerta kaikkiaan mahtava kokemus.

Äiti, 42 v.

Olisi mukava jos järjestettäisiin uusi.

Isä, 59 v.

Toivottavasti näitä on jatkossakin Ortelan koululla.

Äiti, 48 v.

Todella hyvä toteutus ja hyvä vetäjä. Aika oli tosin melko lyhyt.

Isä, 37 v.

Neljä viidestä lapsesta haluaisi harrastaa aikuisen kanssa myös tulevaisuudessa. Aaro vastasi väittämään ehkä. Kaikki lapset halusivat tulevaisuudessaakin harrastaa keramiikkaa aikuisen seurassa, tässä yhteydessä he eivät keksineet muita mahdollisia harrastuksia.

Aikuisilta kysyttiin kokemusten yhteydessä, ovatko he oppineet jotakin uutta lapsesta työpajojen aikana. Viidestä aikuisesta kolme kertoi oppineensa työpajoissa lapsestaan uutta. Eräs vastaaja kertoi huomanneensa lapsensa luovuuden ja pitkäjänteisyyden. Toinen aikuinen huomasi yhteisen harrastuksen myötä, kuinka paljon hänen lapselleen oli tullut rohkeutta ryhmässä. Kolmas vastaajista kirjoitti näin:

Opin, ettei hänellä välttämättä ole tarvittaessa ideoita silloin kun niitä nopeasti tarvittaisiin.

Isä, 59 v.

Neljä viidestä aikuisesta kertoi vapaasti myös muista kokemuksistaan työpajoissa. Eräs vastaajista toi tässäkin yhteydessä esille kokeneensa työpajat mukavana yhdessäolon aikana. Yksi aikuinen puolestaan ilmaisi kokeneensa tunnelman työpajoissa mukavan rauhallisena mutta kuitenkin sellaisena, että työt valmistuivat. Kolmas vanhempi korosti lasten vapautta suunnitella haluamansa työt. Vain yksi vastaaja antoi vastauksellaan kehitysideoita. Hän ehdotti, että dreijan kokeilu olisi hauskaa ja kysyi, olisiko oppilaiden mahdollista päästä seuraamaan saven polttoa.

Lapsilta palautetta kerhon ohjaajasta ei kysytty väittein. Aikuiset sen sijaan saivat antaa ohjaajalle palautetta sekä väittein että avoimen kysymyksen kautta. Kaikki vanhemmat olivat täysin samaa mieltä siitä, että he olivat saaneet ohjaajalta riittävästi ohjausta. Työpajojen ohjaajan ohjausta kuvailtiin muun muassa selkeäksi, laadukkaaksi, asiantuntevaksi, innostavaksi ja positiiviseksi. Neuvojen, vinkkien ja vastausten saamisesta ohjaajaa kiiteltiin esimerkiksi näin:

Koska aihe oli uusi, oli kysyttävää paljon. Vastaukset tulivat!

Isä, 59 v.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Kerholle toivotaan jatkoa

Selkein johtopäätös, jonka tulosten pohjalta voi tehdä, on, että Keramiikkaa kaksin -työpajoista pidettiin ja niille toivotaan jatkoa. Sekä lapset että aikuiset toivat nämä asiat esille niin kyselyiden kuin vapaan keskustelun myötä sekä kerhon aikana että sen päättyessä. Erään kerholaisen kommentti isälleen toisen kokoontumisen jälkeen nauhakolla pukeutuessa kiteyttää ajatuksen siitä, kuinka pidettyjä työpajat lasten keskuudessa olivat:

Olispa huomenna jo ensi viikon torstai!

Kalle

Jokaisen kokoontumisen alussa oli 20 - 30 minuuttia alkuleikkejä. Erään leikin ajatus oli positiivisten asioiden ja kokemusten jakaminen ryhmäläisten kesken ja siten yhteishengen rakentaminen. Leikissä kukin ryhmäläinen vuorollaan pääsi kertomaan kuluneesta päivästä yhden positiivisen asian. Eräs äiti kertoi hänellä olleen aamulla migreenin, ja hän kuvaili, kuinka hän oli koko päivän toivonut sen menevän ohi, että pääsee kerhoon. Hän jakoi positiivisena asiana päivästäan sen, että pääsi tulemaan kerhoon migreenin mentyä ohi. Mielestäni tämä tapaus kuvaa sitä innostunutta asennetta kerhoa kohtaan, joka myös aikuisilla oli. Lisäksi kohtalaisen suuri osallistumisprosentti kertoo konkreettisella tasolla, että toiminta koettiin mielekkääksi ja siihen haluttiin osallistua.

6.2 Vanhemman ja lapsen yhteisen ajan tarve

Parasta tehdä aikuisen kanssa!

Susanna

Saa yhteistä aikaa!

Kaisa

Näin kaksi tyttöä hihkaisi vastauksensa lapsilta kysyessä, mikä työpajoissa on ollut parasta. Tutkimustuloksista nousikin yhtenä päällimmäisenä asiana lapsen ja aikuisen yhteisen ajanvieton tarve sekä lapsen että aikuisen näkökulmasta.

Useimpien vanhempien motiivina työpajoihin osallistumiselle oli, että vanhempi voi viettää lapsensa kanssa aikaa. Myös osa lapsista toi samaa ajatusta esille. Rissasen (2004, 112-113) pro gradu-tutkimukseen osallistuneista vanhemmista yli puolet uskoi lapsen ja vanhemman yhteisen ajan tuovan ymmärrystä ja tuntemusta oman lapsen luonteeseen ja persoonaan. Myös Keramiikkaa kaksin -työpajoihin osallistuneista vanhemmista kolme

viidestä kertoi oppineensa lapsestaan uutta yhteisen harrastuksen kautta. Rissasen(2004, 112-113) tutkimuksessa vanhemmat toivat esille yhteisen tekemisen merkityksen niin tärkeänä asiana, että sen puuttumista ajateltiin olevan lähes mahdotonta korvata myöhemmin lapsen elämässä.

Viisi kuudesta tähän tutkimukseen osallistuneesta lapsesta piti aikuisen kanssa savitöiden tekemisestä niin paljon, että haluaisi harrastaa yhdessä myös tulevaisuudessa. Myös aikuiset ilmaisivat sekä keskusteluissa että kyselylomakkeissa toivovansa samanlaiselle kerholle jatkoa.

6.3 Savi materiaalina

Aihe on mielenkiintoinen. Se kehittää käden taitoja ja keskittymiskykyä.

Isä, 59 v.

Havainnoinnissa ja kyselyssä nousi esille, että juuri savea materiaalina pidettiin tärkeänä. Edellä mainittu työpajoihin osallistuneen isän ajatus siitä, kuinka savitöiden tekeminen kehittää hänen poikansa keskittymiskykyä ja kädentaitoja oli merkityksellinen. Isän ajatuksessa on samaa ajatusta kuin Halmeen ja Salmisen savityöstön kokemuksissa. Halme kuvaili hänen keskittymisensä työskentelyyn olevan sataprosenttista, ja Salminen puolestaan pohti, kuinka savitöiden makuun päästyään ihminen haluaa vain oppia koko ajan lisää. (Vuoristo 2010, 18-20; Salminen 2011, 7, 15.)

Myös vanhempien halu tehdä savitöitä kuvasi sitä, että savesta materiaalina pidettiin. Ohjaajana koin haasteena pitää huolen siitä, että lapsi on savitöiden tekemisessä etusijalla ja vanhempi toimii avustajana. Osa vanhemmista ymmärsi ja muisti tämän työpajojen aikana hyvin, mutta mukana oli myös vanhempia, jotka vaikuttivat olevan savitöistä innostuneempia kuin heidän lapsensa. Näin saven mielikuvitusta kiehtova vaikutus oli havaittavissa myös aikuisissa (ks. Moisander ym., 2001, 130-131). Kun toisella kokoontumiskerralla tehtävänantona oli joulukellon valmistus, eräs innokas äiti teki lähes koko työpajan ajan vain yhtä pientä tonttukelloa. Tyttären innostuminen tontusta ei ollut yhtä suurta kenties sen vuoksi, että ajatus ei ollut hänen. Tyttären päästessä tekemään kuusen koristeita ja glögmikin alusia omien ideoiden pohjalta hän kuitenkin näytti innostuvan.

6.4 Parityöskentely

Parityö on Kauppilan (2005, 92-93) mukaan pienryhmätyöskentelyä ja ryhmätöissä ryhmäläisille muotoutuvat aina roolit. Koska Keramiikkaa kaksin -työpajoissa pienryhmät muodostuivat useimmiten vanhemmasta ja lapsesta, oli luonnollista, että aikuinen otti omakseen johtajan tehtäväroolin, mikä hänellä yleensäkin perheen arjessa kasvattajana on. Vanhemmille saattoikin olla haaste antaa lapsen johtaa työskentelyä omien mieltymystensä mukaan.

Ehkä osa aikuisista koki saven terapeuttisena materiaalina, osa heistä halusi oppia uutta ja osa heistä puolestaan muisti, että pääosassa työpajoissa ovat lapset. Osalla aikuisista sormet syyhysivät toteuttaa omia ideoita savesta, osa heistä sai pidettyä näppinsä kurissa, mutta jotkut toimivat lapsensa sijasta pääasiallisena saven työstäjänä. Parityöskentelyn onnistumiseen vaikuttivat varmasti myös roolit muussa elämässä sekä lapsen ja vanhemman persoonallisuus ja luonne. Toiset ovat luonnostaan syrjään vetäytyväisempiä, ja osa puolestaan tarvitsee enemmän ohjeita ja neuvoja.

6.5 Työpajojen kehittämisideat

Joitakin kehittämisideoita Keramiikkaa kaksin -työpajoja kohtaan ilmeni jo edellisessä luvussa 5 Aineiston analysointi. Tässä luvussa tutkitaan kehitysideoita tarkemmin ja peilataan niitä aiempiin tutkimuksiin.

Eräs isä toivoi oppilaiden pääsevän katsomaan saven polttoa. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että lapset ja aikuiset pääsisivät jonakin kerhokertana osallistumaan savitöiden latomiseen polttouuniin. Samalla he näkisivät, miten uuni ohjelmoidaan päälle. Tämän kehitysidean toteuttamalla savitöiden teon ympyrä ikään kuin sulkeutuisi, koska ensimmäisellä työpajakerralla ohjaaja kertoo, mistä savea saadaan ja kuinka sitä käsitellään. Osallistumalla polttoprosessiin ryhmä ymmärtäisi siis koko saven työstön kaaren.

Lapset toivoivat kerhokerroille pidempiä aikoja, ja yhdessä aikuistenkin vastauksissa tämä sama ilmeni. Niin keväällä 2012 kuin syksylläkin yhden kerhokerran kesto oli puolestatoista tunnista kahteen tuntiin. Ohjaajan näkökulmasta kerhon kesto oli sopiva, kahdessa tunnissa ehti hyvin tehdä aikaan suunnitellut savityöt. Kerhon aikana yksikään pari ei näyttänyt joutuvan kiirehtimään saadakseen työnsä valmiiksi. Kerhon kestoajkojen pidentämisen sijaan kerhokertoja voisi lisätä niin, että niitä olisi neljän kerran sijaan viisi tai kuusi. Koska kerhon ajatuksena on tähän mennessä ollut toimia lyhytkestoisena kerhona, johon perheiden on helpompi sitoutua, kerhokertoja lisäämällä kerho muuttuisi pitkäkestoisemmaksi ja vaatisi siten suurempia resursseja.

Kaikki ryhmäläiset toivoivat kerholle jatkoa. Koska kerholle odotetaan jatkoa, voisiko kerho olla koululla sellainen, että se tarjottaisiin pysyvästi kaksi kertaa vuodessa? Kolme viidestä aikuisesta eli yli puolet ilmoitti oppineensa lapsestaan kerhon aikana jotakin uutta. Mielestäni tämäkin on kerhon jatkuvuudelle hyvä peruste. Kerhossa vanhemmat näkevät lapsensa omaksumia tietoja ja taitoja kodin ulkopuolella. Kerho myös mahdollistaa vanhemmille lapsen oppimisessa mukana olemisen. Yhteinen harrastus lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä lapsen ja aikuisen yhteistä aikaa.

7 ARVIOINTI JA POHDINTA

7.1 Tutkimuksen luotettavuus ja pätevyys

Tämän opinnäytetyön luotettavuutta ja pätevyyttä on arvioitu, jotta mahdolliset tutkimusvirheet ovat nousseet esille. Opinnäytetyön ollessa laadullinen tutkimus on aineisto ollut runsas. Työssä on keskitytty aineistolähtöisen analyysin keinoin tuomaan esille työpajoihin osallistuneiden lasten ja vanhempien mielipiteet.

Koska tässä opinnäytetyössä tutkija toimi myös tutkittavan ryhmän ohjaajana, on mahdollista, ettei tutkittava ilmiö ole säilynyt täysin sellaisena kuin se oli. Ohjaajan asema tutkijana on voinut vaikuttaa ryhmäläisten käytökseen ja tutkimuskysymyksiin vastauksiin.

Kuten sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, myös kirjallisen tekstin ja tulosten tulkinnassa on virheiden mahdollisuus. Tutkija on voinut ymmärtää vastaajan vastauksen eri tavoin kuin vastaaja sen on tarkoittanut. Vastaaja on voinut myös vastata kysymyksiin huolimattomasti tai tahattomasti eri tavoin kuin oikeasti on tarkoittanut. Lisäksi on mahdollista, että vastaajat ovat käsittäneet kysymykset toisin kuin kyselyn laatija oli ne ajatellut. Vastaajat ovat voineet vastata kyselyyn myös niin, kuin he asian toivoisivat olevan eikä niin, kuin se sillä hetkellä on ollut. Tutkimusaineistossa ei kuitenkaan ollut havaittavissa kohtia, joissa vastaajille olisi tullut ajatusvirheitä. Koska suurin osa vanhemmista täytti kyselyt kotona omalla ajalla, kysymyksiin paneutumiseen on oletettavasti käytetty riittävästi aikaa.

Näiden huomioiden lisäksi osa kyselyyn vastanneista vanhemmista osallistui kerhoon vain kerran tai kahdesti. Näin ollen on mahdollista, etteivät kaikki vastaajat ole voineet vastata kyselyyn kaikkien työpajojen kokemusten perusteella.

Lapsille suunnattu toiminnallinen tiedonkeruu saattoi olla lapsien mielestä vaikeaselkoinen tai lapset saattoivat liikkua kuvitteellisella janalla oman mielipiteensä sijaan sinne minne kaverikin. Tämä on merkittävä seikka aineiston kannalta. Vain yksi lapsi rohkeni liikkua janalla toisista poikkeavalla tavalla. Hänen liikkumisensa on kuitenkin yhdistettävissä huomionhakuisuuteen, mikä tuli esille työpajojen aikana muutoinkin.

Koska lapset arastelivat tiedonkeruutilannetta, he seurasivat kavereita ja eivät rohjenneet kertoa omia mielipiteitään. Lapsilta kerätty aineisto jäi vapaan keskustelun osalta odotuksia suppeammaksi. Näiden seikkojen vuoksi opinnäytetyön tavoite tutkia työpajoja erityisesti lapsen näkökulmasta ei toteutunut. Lapsinäkökulman toteutuminen olisi vaatinut pidemmän tutustumisjakson tutkijan ja ryhmän välillä.

7.2 Opinnäytetyön tavoitteiden täytyminen

Aineistolähtöinen tutkimusmenetelmä mahdollisti sen, että Keramiikkaa kaksin -työpajoihin osallistuneiden lasten ja vanhempien todelliset mielihetket pääsivät kuuluville. Tehty tutkimus vastasi asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja tuotti tietoa, jonka avulla kerhotoiminnan kehittäminen Ortelan koululla on mahdollista.

Kuten edellisessä alaluvussa mainittiin, lapsilähtöisen näkökulman säilyttäminen tässä opinnäytetyössä oli vaikeaa. Koska vanhemmille toteutettiin laajempi kysely kuin lapsille, on selvää, että myös aikuisten ääni kuuluu tutkimuksessa vahvasti.

Koska tutkimustyön alkutaival eteni nopealla aikataululla, jäi tutkimussuunnitelman tekoon käytetty aika liian lyhyeksi. Jos kyselyn laatimiseen ja toiminnallisen tiedonkeruun suunnitteluun olisi ollut käytettävissä enemmän aikaa, voisivat tutkimustulokset olla tätäkin syväluotaisempia. Lisäksi näin laajan tutkimuksen toteuttamisen ollessa uusi asia jäi moni muukin asia kantapään kautta opittavaksi. Ryhmän ohjaajan ja tutkijan työn yhdistäminen oli mahdollista ja onnistui osittain. Jos tutkija olisi ollut ryhmän ulkopuolinen henkilö, olisi hän varmasti voinut havainnoida myös ohjaajan osuutta ryhmässä paremmin. Tämän avulla myös ohjaajan merkitystä työpajoissa olisi ollut mahdollista tutkia paremmin.

Tarvittavaa taustateoriaa löytyi riittävästi, ja sen ansiosta tehty tutkimustyö ei jäänyt pelkäksi pintaraapaisuksi. Teoriaa läpi kahlattua voidaan kuitenkin todeta, että savitöiden pedagogiikasta ja savesta vuorovaikutuksen mahdollistajana tietoa löytyi valitettavan vähän. Savea on tutkittu aiemmin lähinnä terapeutisesta näkökulmasta, mikä osaltaan palveli myös tässä opinnäytetyössä.

Tälle opinnäytetyölle asetettu aikataulu piti täysin. Raportointiin oli varattu riittävästi aikaa, mikä mahdollisti sen, että opinnäytetyön tekeminen säilyi mielekkäänä koko prosessin ajan.

LÄHTEET

Cacciatore, R. 2010. Lapsi ja perhe. Teoksessa Jokela, E. & Pruuki, H. (toim.) Jo iso vielä pieni. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy, 7-30.

Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Pedagogisia kohtaamisia lasten ja nuorten kanssa. Juva: WS Bookwell Oy.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Himberg, L. & Jauhiainen, R. 2000. Suhteita - Minä, me ja muut. Porvoo: WSOY.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13 osin uud.p. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Pietarinen, J. & Rantala, S. 1998. Koulu sosiaalisena ympäristönä yläasteelle siirtymisen vaiheessa: näkökulma sosiaaliseen kehitykseen. Teoksessa Julkunen, M-S. (Toim.) Opetus, oppiminen ja vuorovaikutus. Juva: WSOY, 225-241.

Kallio, M. 2011. KÄDET SAVESSA - Keramiikan oppimateriaali kuvataidekoulujen opettajille. Hämeen ammattikorkeakoulu. Ammatillinen opettajankoulutus. Opinnäytetyö.
https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/37522/Kallio_Miia.pdf?sequence=1

Kaukkila, V. & Lehtonen, E. 2007. Ryhmästä enemmän – Käsikirja ryhmänohjaajan taitoja tarvitseville. SMS-Tuotanto Oy.

Kauppila, R.A. 2005. Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Kerhotoiminta. N.d. Opetushallitus. Viitattu 8.2.2013.
<http://www.edu.fi/perusopetus/kerhotoiminta>

Kerhotoiminta - osa kehittyvää ja hyvinvoivaa koulua. 2009. Kerhokeskus – koulutyön tuki ry. Viitattu 7.1.2013.
http://www.kerhokeskus.fi/easydata/customers/kerhokeskus/files/kerhotoiminta_/kerhotoiminta_-_osa_keit/kerhotoiminta_osa_kehittyvaa_ja_hyvinvoivaa_koulua.pdf

Koulun kerhotoiminta, hyvinvointia lapsen ja nuoren elämään - Näkökulmia laatuun, vakiinnuttamiseen ja toimenpiteisiin. 2010. Kerhokeskus – koulutyön tuki ry. Viitattu 7.1.2013.
<http://www.kerhokeskus.fi/easydata/customers/kerhokeskus/files/kerhotoi>

min-
ta./kerhotoiminnan_laatukrite/koulun_kerhotoiminta_hyvinvointia_lapsen
_ja_nuoren_elamaa_netti.pdf

Mattison, S. 2003. Keramiikka - materiaalit, tekniikat, työvälineet. Suom. Riikka Stewen. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Miettinen, A. & Rotkirch, A. 2012. Yhteistä aikaa etsimässä - Lapsiperheiden ajankäyttö 2000-luvulla. Perhebarometri. Väestöliitto. Viitattu 21.1.2013.

https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/978e3b76e2b02695710b205b8efc6b2d/1360345070/application/pdf/1693043/Perhebarometri%202011_Web.pdf

Moisander, R., Töyssy, S., Vartiainen, L. & Viitanen, P. 2001. Kuvasilta Kuvataiteeseen. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Ortelan koulun lukuvuositedote. 25.9.2012. Hämeenlinnan kaupunki, doc-tiedosto. Viitattu 21.1.2013.

<http://www.hameenlinna.fi/Opetus-ja-koulutus/Perusopetus/Koulut-1-6/Ortelankoulu/Lukuvuositedote/>

Pohjakallio, P. 2006. Miksi kuvista? Teoksessa Kettunen, K., Hiltunen, M., Laitinen, S. & Rastas, M. (toim.) Kuvien keskellä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. 38-49.

Pulkkinen, L. & Launonen, L. 2005. Eheytetty koulupäivä – Lapsilähtöinen näkökulma koulupäivän uudistamiseen. Helsinki: Edita Prima Oy.

Raamattu.

Rissanen, L. 2004. Arjen askareet. Vanhempien ja lasten yhteiselle tekemiselle antamat merkitykset. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Kasvatustiede. Pro gradu-tutkielma.

Salminen, J. 2011. Keramiikkakirja. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Vuoristo, M. 2010. Savi saa sielun hyrräämään. Asiakkaan Etera. 18-20. Viitattu 5.2.2013.

https://www.etera.fi/SiteCollectionDocuments/Julkaisut/Asiakaslehdet/42010/Asiakkaan_Etera_4_2010.pdf

KUTSU TYÖPAJOIHIN

Keramiikkaa kaksin **savityöpajat**

Ortelan koululla toteutetaan Keramiikkaa kaksin-savityöpajat 2.-4.luokkalaisille. Ota mukaan aikuinen, esim. isovanhempi, kummi, täti, eno, äiti tai isä, niin olette tervetulleita pajoihin! Savityö tehdään siis yhdessä aikuisen kanssa. Aikuisen ei tarvitse olla jokaisella kerhokerralla sama.

Kerho-ohjaajana toimii Ohjaustoiminnan artemi-oppilaskunta (HAMK) Annika Korhonen.

Kokoontumiset Alkulan puolella seuraavasti:

To 8.11. klo 17 - n.19

To 15.11. klo 17 - 19

To 22.11. klo 17 - 19

To 29.11. klo 17 - 19

Tervetuloa mukaan!

Palauta alla oleva lomake opettajallesi maanantaihin 29.10. mennessä.

-----*Leikkaa tästä*-----

Me osallistumme Keramiikkaa kaksin-työpajoihin:

_____

Oppilaan nimi

_____

Luokka

_____

Aikuisen nimi

TYÖPAJOJEN OHJELMA

Keramiikkaa kaksin

Työpajojen ohjelma:

- To 8.11. klo 17 - n.19**   **Tutustutaan saveen ja toisiimme!**
- To 15.11. klo 17 – n.19**   **Valmistetaan pieniä esineitä**
Voit ottaa mukaan piparkakkumuotteja!
- To 22.11. klo 17 – n.19**   **Pajassa vapaat kädet pieniin töihin**
*Ideoi jo kotona mitä pientä kivaa
haluaisit valmistaa itselle tai lahjaksi!*
- To 29.11. klo 17 – n.19**   **Viimeistellään edellisten kertojen tuotokset**

Tervetuloa mukaan!

TOIMINNALLINEN TIEDONKERUU LAPSILLE

Keraamiikkaa kaksin

TOIMINNALLINEN TIEDONKERUU
LAPSILLE

Torstaina 22.11.

Väittäjä

Janan pää – Keskikohta – Toinen pää

1. Harjoitus: Työpajoissa on ollut kivaa.

Ei ollut kivaa – Ihan OK – Tosi kivaa

Lisäkysymyksiä lapsille, kun he ovat janalla:

- *Mikä oli parasta?*
- *Miksi ei ollut kivaa?*
- *Mitä olisit toivonut?*

2. Yhdessä tekeminen aikuisen kanssa on ollut mukavaa.

Ei ollut – Välillä – Kyllä, tätä lisää

- *Miksi ei ole ollut/oli mukavaa?*

3. Savitöissä on toteutettu minun keksimiä ideoita.

Ei ollenkaan – Kutakuinkin – Täysin

- *Kertoisitko, mikä oli sinun ideasi?*
- *Ehdotitko ideaa? Mitä aikuinen siihen sinulle vastasi?*
- *Suunnittelitteko te töitä yhdessä? Miten suunnittelitte?*

Torstaina 29.11.

4. Aikuisen mielestä minun ideat ovat olleet hyviä!

Koko ajan – Välillä – Ei ollenkaan

- Mitä sinun ideaa aikuinen on pitänyt hyvänä?
- Mistä huomasit, että aikuisen mielestä sinun ideasi on hyvä?

5. Aikuinen ohjasi minua:

Vähän – Sopivasti – Paljon

- Mitä sinä olisit halunnut, että aikuinen olisi tehnyt?
- Miten olisit toivonut aikuisen sinua auttavan?

6. Haluaisin harrastaa yhdessä aikuisen kanssa myös tulevaisuudessa.

En halua - Ehkä - Kyllä!

- Miksi haluaisit harrastaa aikuisen kanssa myös jatkossa?
- Millainen harrastus yhdessä aikuisen kanssa olisi mukava?

KYSELYLOMAKE AIKUISILLE

Keramiikkaa kaksin

TIEDOTE

Kerään tietoa opinnäytetyöhöni, jonka tarkoituksensa on kehittää lasten ja aikuisten yhteistä harrastustoimintaa Ortelan koululla. Tämän vuoksi havainnoin toimintaa ja vuorovaikutusta Keramiikkaa kaksin-työpajoissa. Lisäksi toteutan aikuisille kyselyn lomakkeella ja lapsille tiedonkeruun toiminnallisella menetelmällä.

Lapsille tiedonkeruu tapahtuu kahdessa eri osassa jotta tuokio ei ole liian pitkä. Ensimmäisen tiedonkeruun toteutan 22.11. ja toisen 29.11.12. Tiedonkeruu tapahtuu työpajan alussa lämmittelyleikkien yhteydessä. Aikuisille suunnattu kyselylomake jaetaan 22.11. ja sen voi täyttää kotona. Kysely palautetaan Keramiikkaa kaksin-työpajaan 29.11., viimeisellä kokoontumiskerralla.

Vastaukset käsitellään täysin luottamuksellisesti ja niin, ettei vastaajan henkilöllisyys paljastu missään vaiheessa.

Vastaamalla kyselyyn vaikutat!

Yhteistyöterveisin,

Annika

Työpaja-ohjaaja

Keramiikkaa kaksin

KYSELY AIKUISILLE

Vastaa kyselyyn omasta, aikuisen, näkökulmastasi!

Tarvittaessa voit jatkaa vastausta kyselyn kääntöpuolelle.

Sukupuoli ___ nainen

___ mies

Ikä ___ vuotta

Suhteesi lapseen Keramiikkaa kaksin-työpajassa

___ äiti

___ isoäiti

___ muu, kuka? _____

___ isä

___ isoisä

Harrastuneisuus

Onko sinulla ja lapsella ollut Keramiikkaa kaksin-työpajan lisäksi muita yhteisiä harrastuksia?

___ kyllä, mitä? _____

___ ei, miksi ei? _____

Osallistuminen Keramiikkaa kaksin-työpajoihin

Kenen idea työpajoihin osallistuminen oli?

___ minun ___ lapsen ___ muun, kenen? _____

Kerro lyhyesti, miksi osallistuit työpajoihin?

Kuvaile millaisia odotuksia sinulla oli Keramiikkaa kaksin-työpajoihin?

Työskentely Keramiikkaa kaksin-työpajoissa

Ympyröi väittämistä sopivin vastausvaihtoehto.

1 - eri mieltä   2 - osittain eri mieltä   3 - ei samaa eikä eri mieltä
4 - osittain samaa mieltä   5 - täysin samaa mieltä

Työskentely työpajassa yhdessä lapsen kanssa oli mukavaa.

1   2   3   4   5

Savitöissä toteutettiin pääasiassa minun ideoitani.

1   2   3   4   5

Olin lasta innokkaampi osallistuja.

1   2   3   4   5

Ohjasin lasta savitöiden tekemisessä paljon.

1   2   3   4   5

Vuorovaikutuksemme työpajoissa oli samanlaista kuten yleensäkin.

1   2   3   4   5

Työpajan työt innostivat toimimaan yhdessä lapsen kanssa.

1   2   3   4   5

Lapsi sai toteuttaa savitöissä luovuuttaan.

1   2   3   4   5

Savitöiden tekeminen yhdessä ei toteutunut, kuten olisin toivonut.

1   2   3   4   5

Innostuin lapsen ideoista.

1   2   3   4   5

Saimme ohjaajalta riittävästi ohjausta.

1   2   3   4   5

Tehtävät työpajassa olivat mukavia.

1   2   3   4   5

Kuvaile, kuinka ideoitte vapaavalinnaisen työn kolmannelle kokoontumiskerralle?

Kuinka ohjasit lapsen työskentelyä?

Miltä sinusta tuntui toteuttaa savityö parityöskentelyä lapsen kanssa?

Kokemukset

Kerro lyhyesti, mitä ajattelet Keramiikkaa kaksin-työpajasta nyt?

Kuvaile, mitä uutta opit lapsesta?

Millaista tukea työskentelyyn koit saavasi ohjaajalta?

Muut esille tulevat kokemukset Keramiikkaa kaksin-työpajoista

---

Kiitos vastauksistasi!

Palautathan kyselyn 29.11.2012, viimeisellä kokoontumiskerralla ☺

